

Ключови думи:

*злоупотреба с право,
съдебна практика,
Съд на ЕС, правна
терминология*

Keywords:

Abuse of Law/Rights, Case-law, Court of Justice of the European Union, Legal Terminology

Katerina Yocheva

**Abuse of Law in the
Case-Law of the Court of
Justice of the European Union**

In the paper under consideration is the prohibition of abuse of law in the case-law of the Court of Justice of the European union (CJEU). Under particular consideration is the legal terminology, used in this area, which differs from the similar terminology, used on the national level. Further on the paper tackles with the types of abuse of EU law as well as the test applied by the Court to verify whether such an abuse exists and the legal consequences of such an abuse.

**Assoc. Prof. Katerina
Yocheva, Ph. D.**

*Member of the Law
Department of New
Bulgarian University*

e-mail: kyocheva@nbu.bg

*Associate Professor and
Lecturer of Public
International Law
and EU Law*

*Areas of specialization:
Public international law, EU
law, International trade law,
Comparative law,
International relations and
Legal linguistics*

*Author of monographs,
studies and articles in
professional periodicals in
Bulgaria and abroad*

<https://doi.org/10.33919/yldnbu.24.13.5>

Катерина Йочева

Злоупотребата с право в практиката на Съда на Европейския съюз

В статията се разглежда развитието на забраната на злоупотребата с право в практиката на Съда на ЕО/ЕС. По-специално се разглежда правната терминология, която се използва в тази област, която се различава от сходната терминология, използвана на национално равнище. По-нататък в статията се разглеждат видовете злоупотреба с правото на ЕС, проверката на Съда за наличие на злоупотреба, както и правните последици от подобна злоупотреба.

*„[п]онятието за злоупотреба с право
от дълго време присъства в правото на ЕС“.
Miguel Poiares Maduro¹*

Въведение

Няколко дела в Съда на Европейския съюз („Съдът“) са превърнали принципа за забрана на злоупотребата с право в един от най-обсъжданите и релевантни съвременни проблеми на правото на Европейския съюз („ЕС“). Въпреки че подобно на разглежданото понятие се открива във всяка правна система, понятието за злоупотреба с право остава противоречиво.

През последните години се прокарва настоятелно идеята, че съществува общ принцип на правото на ЕС, според който злоупотребата с право се забранява. С основание в доктрината се твърди, че самият Съд на Европейския съюз (който до 1 декември 2009 г. се нарича Съд на Ев-

¹ Бивш генерален адвокат в Съда на ЕС, цит. по Prohibition of Abuse of Law, A New General Principle of EU Law? Editors: Rita de la Faria, Stefan Vogenauer, Hart Publishing, 2011, с. VIII. Настоящата статия е публикувана първоначално като доклад от конференция в Сборник с доклади от 5-th International Scientific Conference Ohrid School of Law – 2019, 9–12 May, Ohrid 2019, т. 10, Стоби трейд, 2020, 259–272.

ропейските общности) дава утвърдителен отговор на този въпрос още в решението си по дело Kofoed² от 2007 г., в т. 38 от което се посочва:

„общия принцип на общностното право за забрана на злоупотребата с право [abuse of rights/abus de droit]. Правните субекти не могат да се позовават на нормите на общностното право с цел злоупотреба или измама. Прилагането на същите не може да се разпростре така, че да обхване злоупотреби, тоест транзакции, които са извършени не в рамките на обичайните търговски сделки, а единствено с цел злоупотреба с предимствата, предвидени в общностното право“.

Въпреки това точният обхват, съдържанието и ограниченията на забраната на злоупотреба с право далеч не са достатъчно уредени. Също така все още не съществува пълно съгласие, че тази забрана наистина представлява общ принцип на правото на ЕС³.

Развитие на забраната на злоупотребата с право в съдебната практика

Забраната на злоупотребата с право се развива в практиката на Съда от 1974 г., т. е. има вече над 50 годишна история. Като начална точка на тази практика най-общо се разглежда дело 33/74 Van Binsbergen/Bedrijfsvereniging voor de Metaalnijverheid в областта на свободното предоставяне на услуги⁴, въпреки че думата „злоупотреба“ не се използва в това решение. Така идеята за ограничаването на практики по злоупотреба възниква в контекста на свободното движение на услуги, но впоследствие на нея се прави позоваване в много други области от правото на ЕС⁵. Така например в своето решение по дело Centros от 1999 г. Съдът на ЕС препраща към дълъг списък от решения, в които се разглеждат претендирани случаи на злоупотреба с право при останалите основни свободи (свободата на установяване, свободното движение на стоки и свободното движение на работници) и в които се прави преценка за потенциални

² Вж. решение от 5 юли 2007 г., Hans Markus Kofoed/Skatteministeriet, C-321/05, EU:C:2007:408.

³ Вж. Stefan Vogenauer, The Prohibition of Abuse of Law: An Emerging General Principle of EU Law, в Prohibition of Abuse of Law, A New General Principle of EU Law? Editors: Rita de la Feria, Stefan Vogenauer, Hart Publishing, 2011, с. 521.

⁴ Вж. решение от 3 декември 1974 г., Van Binsbergen/Bedrijfsvereniging voor de Metaalnijverheid, 33–74, EU:C:1974:131.

⁵ Цялостен преглед на тези области вж. в Rita de la Feria, “Prohibition of Abuse of (Community) Law: The Creation of a New General Principle of EC Law through Tax” (2008) 45 Common Market Law Review, p. 395.

практики на злоупотреба в областта на социалното осигуряване, общата селскостопанска политика и дружественото право⁶.

От този първоначален момент нататък Съдът разширява обхвата на забраната за злоупотреба с право и към други области и най-вече в областта на данъчното право⁷. За ключово в тази област се приема решението на Съда по дело Halifax и други⁸. Последващи ключови съдебни решения в тази област са Cadbury Schweppes⁹, Thin Cap¹⁰ и Glaxo Wellcome¹¹.

Решението по дело Centros от 1999 г. по този начин се явява първото от поредица от знакови съдебни решения, в които постепенно се появява съдържанието на забраната за злоупотреба с право до днешни дни. Освен вече посочените знакови решения в данъчната област, по-специално трябва да се отбележат и решенията по дело Emsland-Stärke¹² в областта на земеделието и решение по дело C-425/06 Ministero dell'Economia e delle Finanze срещу Part Service Srl.¹³ също в данъчната област.

По този начин Съдът постепенно формира чрез практиката си забрана на злоупотребата с право.

Подобна забрана на злоупотребата с право към 2024 г. отсъства на равнище класическо първично право на ЕС („Договорите“), като отделни релевантни разпоредби се откриват във вторичното право на ЕС, които се приемат по-скоро за отражение на забраната, съдържаща се в практиката на Съда.

На равнище сравнително по-ново и издигнато в ранг на първично право на ЕС обаче се открива една разпоредба, съдържаща по-широка

⁶ Вж. решение от 9 март 1999 г., Centros Ltd/Erhvervs- og Selskabsstyrelsen, C-212/97, EU:C:1999:126, т. 24.

⁷ Вж. Koen Lenaerts, The Concept of 'Abuse of Law' in the Case Law of the European Court of Justice on Direct Taxation, Maastricht Journal of European and Comparative Law, 2015, Vol. 22, issue 3, 329–351.

⁸ Вж. решение от 21 февруари 2006 г., Halifax plc, Leeds Permanent Development Services Ltd и County Wide Property Investments Ltd/Commissioners of Customs & Excise, C-255/02, EU:C:2006:121.

⁹ Решение от 12 септември 2006 г., Cadbury Schweppes plc и Cadbury Schweppes Overseas Ltd/Commissioners of Inland Revenue, C-196/04, EU:C:2006:544.

¹⁰ Решение от 13 март 2007 г., Test Claimants in the Thin Cap Group Litigation/Commissioners of Inland Revenue, C-524/04, EU:C:2007:161.

¹¹ Решение от 17 септември 2009 г., Glaxo Wellcome GmbH & Co. KG/Finanzamt München II, C-182/08, EU:C:2009:559.

¹² Решение от 14 декември 2000 г., Emsland-Stärke GmbH/Hauptzollamt Hamburg-Jonas, C-110/99, EU:C:2000:695.

¹³ Решение от 21 февруари 2008 г., Ministero dell'Economia e delle Finanze срещу Part Service Srl., C-425/06, EU:C:2008:108.

забрана на злоупотребата по-специално с основните права на ЕС и това е разпоредбата на член 54 от Хартата на основните права на ЕС¹⁴, озаглавена „Забрана на злоупотребата с право [abuse of rights/abus de droit]“. Тя гласи:

„Никоя от разпоредбите на настоящата Харта не трябва да се тълкува като даваща право да се извършва дейност или действие, които имат за цел погазване на признати в настоящата Харта права или свободи, или да се ограничават правата и свободите в по-голяма степен от предвидената в настоящата Харта“.

Тази разпоредба обаче до 2019 г. е имала ограничено значение¹⁵.

Използвана терминология

В тази област от правото на ЕС преобладава терминологично несъответствие и непрецизност, което затруднява разглеждането на въпроси за забраната на злоупотребата с право.

Забраната се изразява с различни сродни, но не идентични термини.

В практиката на Съда се среща употреба на следните разнообразни термини на английски език¹⁶ за случаите на злоупотреба:

- abuse of law [abus de droit]¹⁷,
- misuse of law [abus de droit/злоупотреба с право]¹⁸,
- abuse of rights [abus de droit]¹⁹,
- abusive practices [pratiques abusives/практики, представляващи злоупотреба]²⁰,

¹⁴ Консолидирана версия в ОВ С 202, 7.6.2016 г., 389–405. За правната сила на Хартата, равняваща се на първично право, вж. Йочева, К. Хартата на основните права на Европейския съюз в съдебната практика на Съда на ЕС (2009–2014 г.) В Сборник на УНСС, Юридически факултет, Годишна научна конференция 2012 Европейското бъдеще на България. Правни аспекти, 90–91.

¹⁵ Вж. обосновка на причините за това в Anthony Arnall, What is a General Principle of EU Law? В Prohibition of Abuse of Law, A New General Principle of EU Law? Editors: Rita de la FERIA, Stefan Vogenauer, Hart Publishing, 2011, с. 22.

¹⁶ Посочвам за пълнота и наличните версии на френски и български език, където съществуват.

¹⁷ Вж. заключението на генерален адвокат Maduro по дело Halifax, цитирано в бел. под линия по-горе, EU:C:2005:200, т. 71.

¹⁸ Вж. заключението на генерален адвокат Kokott по дело Kofoed, цитирано в бел. под линия по-горе, EU:C:2007:86, т. 67.

¹⁹ Вж. заключението на генерален адвокат Léger по дело Cadbury Schweppes, цитирано в бел. под линия по-горе, EU:C:2006:278, т. 118.

²⁰ Вж. решение по дело Halifax, цитирано по-горе, т. 70 и решение по дело Cadbury Schweppes, цитирано по-горе, т. 55.

- abusive reliance [recours abusive]²¹,
- abuse [pratique abusive]²².

Трудността при работа със съдебната практика произтича и от употребата в същата линия на мотивиране и на сходни понятия на английски език като:

- circumvention – circumvent legislation [tourner une législation]²³ или circumvent the provisions [contourner les dispositions]²⁴,
- avoidance – for the purpose of avoiding the [...] rules [en vue de se soustraire aux règles]²⁵,
- evasion – attempting wrongly to evade [tentent de se soustraire abusivement à]²⁶,
- fraud – to prevent individuals from improperly or fraudulently taking advantage of provisions of Community law [les justiciables ne sauraient abusivement ou frauduleusement se prévaloir des normes communautaires/правните субекти да се позовават на общностните норми с цел злоупотреба или измама]²⁷,
- improperly taking advantage of provisions of Community law [abusivement se prévaloir des normes du droit communautaire/не могат да се позовават на нормите на общностното право с цел злоупотреба]²⁸,
- wholly artificial arrangements [montages purement artificiels/напълно изкуствени схеми]²⁹.

Затруднения произтичат и от факта, че не винаги става ясно дали посочените по-горе понятия се използват като синонимни на злоупотреба,

²¹ Вж. заключението на генерален адвокат Stix-Hackl по дело Fidium Finanz AG/Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht, EU:C:2006:182, т. 80 и 81.

²² Вж. решение по дело Emsland-Stärke, цитирано в бел. под линия по-горе, т. 52.

²³ Вж. решение от 10 януари 1985 г., Association des Centres distributeurs Édouard Leclerc и други/ SARL Au blé vert и други, 229/83, EU:C:1985:1, т.27.

²⁴ Вж. решение от 23 септември 2003 г., Secretary of State for the Home Department/Hacene Akrich, C-109/01, EU:C:2003:491, т. 57.

²⁵ Вж. решение по дело Van Binsbergen, цитирано в бел. под линия по-горе, т. 13.

²⁶ Вж. решение от 7 февруари 1979 г., J. Knoors/Staatssecretaris van Economische Zaken, 115/78, EU:C:1979:31, т. 25.

²⁷ Вж. решение по дело Centros, цитирано по-горе, т. 24.

²⁸ Пак там, както и решение по дело Kofoed, цитирано по-горе, т. 38.

²⁹ Вж. решение по дело Cadbury Schweppes, цитирано по-горе, т. 55.

дали става въпрос за сходни понятия или доктрини, които се различават от злоупотребата и следва да се отграничават от нея.

До голяма степен обръкването произтича от мултиезичното естество на ЕС³⁰ и на самата дейност на Съда на ЕС, който работи на всички 24 (към 2024 г.) официални езици на Европейския съюз³¹. Освен това, допълнителни неясноти се пораждат и поради разнообразната уредба в отделните национални правни системи на държавите членки относно разнообразие от форми за злоупотреба, избягване, измама и заобикаляне на правото, както и от различната правна терминология в тези системи, която придава различно значение на подобни понятия. Често дори съществува неразбирателство на национално равнище относно точното значение на подобни понятия и относно тяхното разграничаване. При превода на тези понятия от един официален език на ЕС на друг е почти невъзможно да се постигне терминологична точност. Следователно, напълно споделям извода на Stefan Vogenauer, че неясната терминология на правото на ЕС просто отразява „семантичното богатство“, преобладаващо в националните правни системи³². Съгласна съм и с неговата теза, че е желателно по-високо езиково съответствие на правото на ЕС в тази област с цел да се намали потенциалната опасност от обръкване³³. За тази цел следва да се изработи определение на равнище ЕС за злоупотреба без позоваване на установената правна терминология в отделните държави членки. Както поддържа в практиката си самият Съд на ЕС:

„Следва също да се отбележи, че дори при пълно съответствие между текстовете на различните езици общностното право използва терминология, която е специфична за него. В допълнение следва да бъде подчертано, че правните понятия нямат непременно едно и също съдържание в общностното право и в различните национални правни системи“³⁴.

³⁰ Вж. Йочева, К. Правна уредба на езиковия режим на Европейския съюз. Сборник доклади от Международна научна конференция за 20-годишнината на БСУ, „Взаимодействието теория – практика: ключови проблеми и решения“, том втори, Бургас, 2011 г., 98–105.

³¹ Вж. Йочева, К. Езиков режим на юрисдикциите на Европейския съюз. Сборник доклади от научната конференция на Русенски университет „Ангел Кънчев“ и Съюза на учените – гр. Русе, 2010 г., изд. на Русенски университет „Ангел Кънчев“, том 49, Серия 7 – Правни науки, Русе, 2010, 71–76.

³² Вж. Stefan Vogenauer, цит. съч., с. 525.

³³ Пак там.

³⁴ Вж. решение от 6 октомври 1982 г., Srl CILFIT и Lanificio di Gavardo SpA срещу Ministero della sanità, 283/81, EU:C:1982:335, т. 19.

Оттук следва, че според Съда правните понятия от правото на ЕС имат автономно, специфично за ЕС значение, което обичайно се различава от езиковата употреба, използвана в една или повече от националните правни системи. Изразът „забрана на злоупотребата с правото на Общността“ (понастоящем ЕС) [prohibition of abuse of Community law/interdiction de faire un usage abusif des dispositions du droit communautaire], който за първи път се използва от генерален адвокат Maduro в заключението му по дело Halifax³⁵ е именно такова понятие и не бива лесно да се бърка с установените национални доктрини за злоупотреба с право. Това понятие не се използва универсално, но постепенно се налага в европейския правен контекст.

Видове злоупотреба с правото на ЕС

Видно от практиката на Съда³⁶, както и от доктрината³⁷, когато се разглежда злоупотреба с правото на ЕС, се визират основно две категории случаи:

- злоупотреба или измама с правото на ЕС (acquisition by fraudulent means/un autre cas d'abus, à savoir celui de la fraude) и
- заобикаляне на националното право с цел злоупотреба (circumvention of a provision which imposes an obligation/contournement d'une norme qui impose une obligation).

Най-добре двата вида злоупотреба с правото на ЕС са дефинирани в т. 24 от цитираното решение по дело Centros по следния начин:

„Наистина, от практиката на Съда следва, че държавите членки имат право да предприемат мерки, насочени към възпрепятстване на възможността някои нейни граждани, под прикритието на предоставените от Договора облекчения, да заобикалят с цел злоупотреба прилагането на националното им законодателство (improperly to circumvent their national legislation/tentent de se soustraire abusivement à l'emprise de leur législation nationale), както и правните субекти да се позовават на общностните норми с цел злоупотреба или измама (improperly or fraudulently taking advantage of provisions of Community law/ne sauraient abusivement ou frauduleusement se prévaloir des normes communautaires)“.

³⁵ Вж. заключението на генерален адвокат Maduro по дело Halifax, EU:C:2005:200, т. 71.

³⁶ Вж. заключението на генерален адвокат Stix-Hackl по дело Fidium, цитирано по-горе, т. 96.

³⁷ Така Stefan Vogenaue, цит. съч., с. 525 и примерите в бележка под линия 48 на същата страница.

Иначе казано, Съдът приема³⁸, че съществуват:

„два основни контекста, в които понятието за злоупотреба е анализирано от Съда. Първо, когато се прави позоваване на разпоредби на общностното право с цел злоупотреба с оглед да се заобиколи националното право. Второ, когато се прави позоваване на разпоредби на общностното право с цел злоупотреба с оглед да се получи предимство по начин, който противоречи на целите на същите тези разпоредби“.

Stefan Vogenauer класифицира тези два случая като „abusive rule avoidance“ и „abusive rule appropriation“³⁹.

В първия случай става въпрос за злоупотреба с правото на ЕС, за да се изведе дадено лице извън обхвата на приложение на национално правило (заобикаляне с цел злоупотреба прилагането на съответното национално законодателство), а във втория случай се допуска злоупотреба с правото на ЕС, за да се доведе дадено лице в обхвата на правото на ЕС (правните субекти се позовават на нормите от правото на ЕС с цел злоупотреба или измама).

Първоначално Съдът развива две отделни линии на съдебна практика, разглеждаща случаи на abusive rule avoidance и случаи на abusive rule appropriation. Първата линия има за отправна точка решението на Съда от 1974 г. по цитираното дело Van Binsbergen. Втората линия има за начална точка решението на Съда от 1977 г. по дело Cremer⁴⁰. Едва в края на 90-те години на XX в. Съдът на ЕС започва да разглежда двата случая като интегрирано цяло⁴¹.

В цитираното по-горе решение по дело Emsland-Stärke Съдът на ЕС за първи път формулира абстрактни критерии за преценка дали определено поведение съставлява злоупотреба. Така нареченият „тест за наличие на злоупотреба“ е формулиран дотолкова широко, че би могъл да обхваща и двата вида злоупотреба, описани по-горе.

Именно в т. 52 и 53 от решението си по дело Emsland-Stärke Съдът на ЕС указва изискванията за забрана на поведение на злоупотреба много по-ясно, отколкото в по-ранната си практика:

³⁸ Вж. заключението на генерален адвокат Maduro по дело Halifax, цитирано по-горе, т. 63.

³⁹ Вж. Stefan Vogenauer, цит. съч., с. 526 и следв.

⁴⁰ Решение от 11 октомври 1977 г., *Entreprise Peter Cremer/Bundesanstalt für landwirtschaftliche Marktordnung*, 125–76, EU:C:1977:148.

⁴¹ Вж. Stefan Vogenauer, цит. съч., с. 529 и посочената там литература.

„52. Констатацията, че става въпрос за една практика на злоупотреба (abuse/pratique abusive), от една страна, изисква цял набор от **обективни обстоятелства**, от които следва, че въпреки формалното съблюдаване на условията, предвидени от общностната уредба, преследваната от тази уредба цел не е била постигната.

53. От друга страна, тя изисква **субективен елемент**, изразяващ се в намерението да се придобие предимство от общностната уредба, като се създават изкуствено условията, необходими за подобно придобиване. Наличието на подобен субективен елемент може да бъде установено, по-конкретно, от доказателство за наличието на съглашателство между износителя от Общността, който е бенефициент на възстановяването, и вносителя на стоките в третата страна“.

[неофициален превод]

Този тест по-късно е рафиниран в последващи дела и най-вече в цитираното по-горе решение по дело Halifax. В точки 74 и 75 от решението по това дело Съдът посочва:

„74. Като се имат предвид тези съображения, изглежда, че в областта на ДДС констатацията за съществуването на практика на злоупотреба (abusive practice/pratique abusive) изисква, от една страна, разглежданите операции, въпреки формалното прилагане на условията, предвидени съгласно релевантните разпоредби на Шеста директива и на националното законодателство за транспонирането на тази директива, да имат за резултат придобиването на едно данъчно предимство, чието предоставяне би противоречало на преследваната от тези разпоредби цел.

75. От друга страна, това също така трябва да е резултат от цял набор от обективни елементи, като съществената цел на разглежданите операции да е получаването на данъчно предимство. Всъщност, както отбелязва генералният адвокат в т. 89 от своето заключение, забраната за практиките на злоупотреба не е релевантна, докато за разглежданите операции е възможно да има друго оправдание, различно от простото придобиване на данъчни предимства“.

[неофициален превод]

Видно е, че съдебната практика е в продължаващо развитие и все още не е изработен универсално приложим тест за прилагане на забраната със злоупотребата с право в правото на ЕС. Следното предложение обаче

широко отразява позицията на Съда и се споделя от повечето коментатори в доктрината⁴².

Забраната на злоупотреба трябва да отговаря на **три изисквания**:

1. формално съблюдаване – лицето, което се позовава на дадено правило, трябва да изпълни всички негови изисквания, като съблюдава стриктно буквата на това правило,
2. противоречие на целта – прилагането на правилото към поведението на лицето би довело да резултата, който противоречи на целта на правилото,
3. позоваване с цел злоупотреба – за да се възползва от прилагането на правилото лицето е подредило делата си по изкуствен начин.

В случай че бъдат изпълнени тези изисквания, се пораждат правните последици – правилото не се прилага към фактите, а лицето, което се позовава на него, не може да извлече права от него:

„Прилагането на доктрината за злоупотребата (abuse/abus) води до неприлагане на разпоредба от Общностното право и следователно – до заключението, че правото не е предоставено“⁴³.

По-нова съдебна практика в областта на злоупотребата с право

Прегледът на по-новата съдебна практика на Съда на ЕС (2014–2018 г.), който традиционно и най-авторитетно ежегодно се прави в Годишния доклад на институцията, показва, че въпросът за злоупотребата с право (abuse of rights/abus de droit) се разглежда по-специално в Годишния доклад на Съда на ЕС за 2014 г. В този Годишен доклад въпросът за злоупотребата с право се извежда на преден план в три ключови съдебни решения в разглежданата област:

- решение от 18 декември 2014 г., McCarthy и др. (C-202/13, EU:C:2014:2450), представено в раздел II „Гражданство на Съюза“,
- решение от 13 март 2014 г., SICES и др. (C-155/13 EU:C:2014:145), представено в раздел V „Селско стопанство“, и

⁴² Вж. Stefan Vogenauer, цит. съч., с. 530.

⁴³ Вж. заключението на генерален адвокат Maduro по дело Halifax, цитирано по-горе, т. 71, в която точка се препраща към бележка 66 към заключението.

- решение от 17 юли 2014 г., *Torresi* (C-58/13 и C-59/13, EU: C:2014:2088), представено в раздел VI.2 „Свобода на установяване и свободно предоставяне на услуги“.

По отношение на първото от тези три дела в Годишния доклад на Съда на ЕС за 2014 г. се сочи:

„Освен това, що се отнася до член 35 от Директива 2004/38, който предвижда, че държавите членки могат да приемат необходимите мерки за отказ, прекратяване или отнемане на някое от правата, предоставени с тази директива в случаи на злоупотреба с права или измама, Съдът счита, че приетите на основание на тази разпоредба мерки трябва да отговарят на предвидените в посочената директива процесуални гаранции и трябва да се основават на индивидуална преценка на конкретния случай. В това отношение, за да се докаже наличието на злоупотреба, е необходима съвкупност от обективни обстоятелства и субективен елемент. В този смисъл обстоятелството, че държава членка е изправена пред голям брой злоупотреби с права или измами, не би могло да обоснове приемането на мярка, която се основава на съображения за обща превенция и изключва конкретната преценка на поведението на засегнатото лице. Всъщност поради автоматичния им характер подобни мерки биха позволили на държавите членки да не прилагат разпоредбите на Директива 2004/38 и да не се съобразят със самата същност на основното лично право на гражданите на Съюза на свободно придвижване и пребиваване, както и на производните права, които ползват членовете на семейството им, които не са граждани на държава членка“.

Във връзка с второто посочено дело в областта на злоупотребата с право в Годишния доклад на Съда на ЕС за 2014 г. се посочва:

„В областта на селското стопанство решение *SICES* и др. (C-155/13 EU:C:2014:145), обявено на 13 март 2014 г., дава възможност на Съда да се произнесе относно понятието за злоупотреба с право във връзка с тълкуване на уредбата относно лицензиите за внос на чесън, въведена с Регламент № 341/2007/55. В случая от Съда е поискано по-специално да уточни дали член 6, параграф 4 от посочения регламент не допуска операции, чрез които вносителят, притежател на лицензии за внос при намалена митническа ставка, закупува стока преди внасянето ѝ в Съюза от оператор, който на свой ред е традиционен вносител по смисъла на Регламента, но е изчерпал своите лицензии за внос при намалена митническа

ставка, а впоследствие, след като я е внесъл в Съюза, му я препродава. Запитващата юрисдикция иска да установи дали посочената разпоредба, която не урежда тези операции, ги забранява и дали те съставляват злоупотреба с право.

Това дело позволява на Съда да напомни, че правните субекти не могат да се позовават на нормите на Съюза с цел измама или злоупотреба и че, за да е налице злоупотреба, са необходими обективен и субективен елемент. В случая във връзка с обективния елемент Съдът отбелязва, че целта на Регламента при управлението на тарифните квоти да се запази конкуренцията между истинските вносители, така че нито един отделен вносител да не е в състояние да контролира пазара, не е постигната. Всъщност чрез разглежданите операции купувачът – вносител, изчерпал своите лицензии за внос и в невъзможност вече да внася чесън при преференциална тарифна ставка, може да се снабди с чесън, внесен при преференциална тарифна ставка, и да разпростре влиянието си на пазара, надхвърляйки отредения му дял от тарифната квота. Във връзка със субективния елемент Съдът посочва, че при обстоятелствата като разглежданите в главното производство, за да може да се счита, че основна цел на съответните операции е била предоставянето на купувача в Съюза на неполагащо му се предимство, е необходимо вносителите да са имали намерение да му предоставят такова предимство и по отношение на вносителите операциите да са лишени от всякаква икономическа и търговска обосновка, а това следва да се провери от запитващата юрисдикция.

Поради това Съдът постановява, че макар по принцип споменатата разпоредба да допуска разглежданите операции по покупко-продажба, внос и препродажба, те представляват злоупотреба с право, когато са замислени като привидни, основно с цел да се ползват от преференциална тарифна ставка“.

По отношение на третото споменато решение в областта на злоупотребата с право в Годишния доклад на Съда на ЕС за 2014 г. се отбелязва „Най-напред във връзка със свободното движение на физически лица големият състав на Съда, с решение *Torresi* (C-58/13 и C-59/13, EU:C:2014:2088), постановено на 17 юли 2014 г., тълкува Директива 98/5 относно адвокатската професия в държава членка, различна от държавата, в която е придобита квалификацията, за да определи условията за наличие на злоупотреба с право. В случая двама италиански граждани,

съвсем скоро след като придобиват професионалното звание „abogado“ в Испания, са поискали вписване в адвокатската колегия, за да им бъде разрешено да упражняват адвокатска професия в Италия. Компетентният адвокатски съвет отхвърля молбата им.

Съдът отбелязва, че целта на тази директива е да улесни постоянното упражняване на адвокатската професия в държава членка, различна от държавата, в която е придобита професионалната квалификация. Правото на гражданите на държава членка да изберат, от една страна, в коя държава желаят да получат своята професионална квалификация, и от друга страна, в коя държава имат намерение да практикуват професията си, е присъщо на упражняването на гарантираните от Договорите основни свободи в рамките на единния пазар. При това положение Съдът стига до извода, че нито обстоятелството, че гражданин на държава членка, който е получил университетска диплома в същата държава, е заминал в друга държава членка, за да придобие там адвокатска правоспособност, и впоследствие се е върнал в държавата членка, чийто гражданин е, за да упражнява там адвокатска професия под професионалното звание, придобито в държавата членка, в която е получена адвокатската правоспособност, нито обстоятелството, че въпросният гражданин е избрал да придобие професионална квалификация в държава членка, различна от тази, в която пребивава, за да се възползва от по-благоприятното ѝ законодателство, позволяват да се направи извод за наличието на злоупотреба с права.

Освен това Съдът приема, че режимът, въведен с Директива 98/5, не може да засегне основните политически и конституционни структури, нито съществени функции на приемащата държава членка по смисъла на член 4, параграф 2 ДЕС, тъй като не урежда достъпа до адвокатската професия, нито упражняването на тази професия под професионалното звание, придобито в приемащата държава членка“.

Заклучение

Според изведената от практиката на Съда на ЕС забрана за злоупотреба с правото на ЕС дадена правна норма няма да се приложи, ако са изпълнени разписаните в съдебната практика изисквания, които накратко се разглеждат по-горе в статията.

Тези изисквания, както и правните последици, процедурните аспекти и ограниченията на тази забрана, са изведени постепенно от Съда през

последните повече от пет десетилетия. Броят на релевантните решения по значими дела в разглежданата област постоянно нараства. Според доктрината **са налице всички характеристики тази забрана да бъде въздигната в общ принцип** на правото на ЕС. Подобен принцип обаче все още е в процес на развитие. Той все още очаква да се сдобие с формално и всеобщо признаване и закрепване в нормативната основа.

Ако се допитаме обаче до някоя актуална форма на Изкуствен интелект (ИИ), към 2025 г. ще получим подобен на следния отговор: „Забраната за злоупотреба с право **вече е установен общ принцип** на правото на ЕС. Докато Съдът на Европейския съюз (СЕС) в продължение на десетилетия загатваше за „злоупотреби“ (abusive practices или pratiques abusives), официалното ѝ признаване като самостоятелен общ принцип на правото на ЕС е сравнително скорошно развитие, което се е оформило чрез няколко знакови съдебни решения“.

Повечето от тези решения бяха разгледани в направения по-горе кратък аналитичен преглед. С оглед на актуалните тенденции в развитието на дейността на Съда, в които се отчитат „технологичните постижения“ и „важната роля“ на ИИ⁴⁴ към 2025 г. съм склонна по-скоро да се съглася с подобно твърдение.

⁴⁴ За повишената и „важна роля [на ИИ] в преобразуването на институцията“ и в специфичните дейности на Съда вж. най-актуално споменаване в предговора на председателя на Съда Кoen Lenaerts към Обзор на годината – Годишен доклад 2025, публикуван през март 2026 г. на обновената страница на Съда: https://curia.europa.eu/site/jcms/d2_5140/bg/

Библиография

- Йочева, К. Езиков режим на юрисдикциите на Европейския съюз. Сборник доклади от научната конференция на Русенски университет „Ангел Кънчев“ и Съюза на учените – гр. Русе, 2010 г., изд. на Русенски университет „Ангел Кънчев“, том 49, Серия 7 – Правни науки, Русе, 2010, 71–76.
- Йочева, К. Правна уредба на езиковия режим на Европейския съюз. Сборник доклади от Международна научна конференция за 20-годишнината на БСУ, „Взаимодействието теория – практика: ключови проблеми и решения“, том втори, Бургас, 2011 г., 98–105.
- Йочева, К. Хартата на основните права на Европейския съюз в съдебната практика на Съда на ЕС (2009–2012 г.). Сборник доклади от Годишна научна конференция 2012 г. на ЮФ на УНСС „Европейското бъдеще на България. Правни аспекти“, С.: УНСС, 2013, 89–98.
- Lenaerts, K. The Concept of ‘Abuse of Law’ in the Case Law of the European Court of Justice on Direct Taxation, *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 2015, Vol. 22, issue 3, 329–351
- Prohibition of Abuse of Law, A New General Principle of EU Law? Editors: Rita de la Feria, Stefan Vogenauer, Hart Publishing, 2011.